

2021: έτος εορτασμού, μνήμης και αναστοχασμού των 200 χρόνων ελεύθερου βίου μας.

Η ιστορία του πολύπαθου ΗΡΩΟΥ Ερμιόνης.

Το 1930 το πανελλήνιο εόρτασε πανηγυρικά τα 100 χρόνια Ανεξαρτησίας. Γιατί επισήμως γίναμε ανεξάρτητο κράτος το 1830. Το 2021 το πανελλήνιο θα εορτάσει πανηγυρικά τα 200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821. Αρχικά είχε προγραμματιστεί να εορταστούν τα 100 χρόνια της έναρξης της Επανάστασης το 1921, αλλά οι περιστάσεις δεν το επέτρεψαν και έτσι έγινε ο εορτασμός των 100 χρόνων Ανεξαρτησίας το 1930. Τώρα, το 2021 επανερχόμαστε στον αρχικό σχεδιασμό, αν και διατυπώνονται ενστάσεις αν πρέπει να εορτάζουμε την αρχή του Ξεσηκωμού ή το τέλος του που είναι η Ανεξαρτησία μας, ή στις χρονολογίες αυτές τον Αγώνα του '21.

Διαβάζουμε στη σελίδα 84 του βιβλίου « Η ΕΝ ΕΡΜΙΟΝΗ Γ' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ» του Ιωάννη Μάλλωση:

*«Η Κοινοτική αρχή Ερμιόνης έχουσα υπ' όψει, ότι κατά τον εορτασμό της Εκατονταετηρίδος, καθ' ον θ' απεδίδετο η οφειλομένη ευγνωμοσύνη του Έθνους προς το έργον της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως, έδει ν' απειτίετο και η οφειλή της ευλαβείας και της στοργής των Ερμιονιτών και όλων των Ελλήνων προς την ωραίαν πατριωτικήν θυσίαν των ηρωικών Ερμιονιτών, οίτινες κατά τους ενδόξους Εθνικούς πολέμους 1912 – 1922, απέθαναν γενναίως υπέρ της Ελλάδος, απεφάσισεν όπως υψώση εις την κεντρικήν πλατείαν της πόλεως, εις την του λιμένος, εκ λευκού Πεντελικού μαρμάρου, **Ηρώον των Πεσόντων**, εις ο να εχαράσσοντο*

χρυσούς γράμμασι τα ονόματα των τετιμημένων Ερμιονιτών Νεκρών, στρατιωτών και ναυτών.»

Το πρώτο Ηρώον στην Ελλάδα υψώθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου στα μέσα 19^{ου} αι. Λίγα Ηρώα είχαν στηθεί στη χώρα μας, όπως και στην Ευρώπη, αλλά μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο με τα εκατομμύρια πεσόντων τα Ηρώα απλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη, ενώ στη χώρα μας τα περισσότερα στήθηκαν το διάστημα 1913 – 1935, κυρίως δε κατά τον εορτασμό της Εκατονταετηρίδος το 1930, με μεγαλύτερο και πιο εντυπωσιακό αυτό του Ηρακλείου Κρήτης (φωτογραφία 1).

Η ιδέα του Ηρώου πάρθηκε από την αρχαιότητα. Αφορά τους πεσόντας σε κηρυγμένο πόλεμο. Αν η σορός ή τα οστά είχαν διασωθεί, τότε το Ηρώον για έναν ή πολλούς πεσόντες ήταν κανονικός τάφος σε τιμητικό χώρο της αρχαίας πόλης. Αν η σορός είχε χαθεί, όπως συνέβαινε κυρίως σε ναυμαχίες, το Ηρώον ήταν κενοτάφιο.

Ο κηρυγμένος πόλεμος, προβλέπει επιστράτευση και πλήρη υπακοή στους ανωτέρους, άρα κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες πέσει ο

στρατιώτης είναι τιμημένος Νεκρός. Στην Σπαρτιατική παράδοση ο στρατιώτης, επέστρεφε στην πατρίδα ως τιμημένος νικητής ή τιμημένος νεκρός. Η επιστροφή ηττημένου ήταν ατιμωτική. Αυτό σήμαινε ότι αν η πόλις – πατρίδα καταλαμβάνονταν από τον εχθρό, όλοι οι επιζήσαντες ήσαν ατιμασμένοι και είχαν ιερό καθήκον να αποτινάξουν τον ξένο ζυγό. Στον αγώνα αυτόν **Αντίστασης** κατά του κατακτητή ο νεκρός αγωνιστής τιμάτο, αλλά όχι όπως ο πεσών σε κηρυγμένο πόλεμο. Με το αίμα του «ξέπλενε τη ντροπή», γιατί κανονικά θα έπρεπε να είχε πέσει στο πεδίο της μάχης κατά του εχθρού πριν την κατάκτηση. Ας μη ξεχνάμε και το «Εχθροί μιλιούνια, **ντροπή αιώνια**, τ' άγια μας σύνορα περνούν». Από την αρχαιότητα η Πόλις και η επικράτειά της ήταν ιερή, δεν ήταν μόνο νομικά και ιστορικά υπαρκτή. Το ίδιο και τα σύνορα.

Έτσι:

- Οι πεσόντες σε κηρυγμένο πόλεμο αναγράφονται στα **Ηρώα** του τόπου τους.
- Οι πεσόντες Αντιστασιακοί κατά κατακτητών αναγράφονται στα **Μνημεία Εθνικής Αντίστασης**.
- Ακόμη και οι πεσόντες εν πολέμω για τους οποίους κανένα στοιχείο δεν υπάρχει, δεν μένουν έξω από την τιμή. Υπάρχει γι' αυτούς το **Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη**.
- Οι πεσόντες εν υπηρεσία εν καιρώ ειρήνης μόνιμοι ή στρατευμένοι, τιμώνται ανάλογα, αλλά εκτός Μνημείων Εθνικής Αντίστασης και Πεσόντων εν πολέμω.
- Οι επιζήσαντες στρατιώτες κηρυγμένου πολέμου ή αντιστασιακού αγώνα δεν αναγράφονται στα ως άνω μνημεία, αλλά τιμώνται με άλλους τρόπους, ανδριάντες, προτομές, ονόματα οδών, δημοσίων κτηρίων κ.λ.π. ανάλογα με την προσφορά τους.

Υπάρχουν και περιπτώσεις δύσκολες που στρατιώτες πολέμησαν μαζί με συμμάχους χωρίς η χώρα να έχει κηρύξει επισήμως πόλεμο.

Παράδειγμα οι πεσόντες στην Κορέα. Αλλά και οι ένδοξοι πεσόντες στρατιώτες μας στην Κύπρο, σε ένα πόλεμο που δεν κηρύξαμε κατά της Τουρκίας.

Από το 1912 έως το 1922, υψώθηκαν μνημεία σε πεδία ενδόξων μαχών, σε νησιά εις μνήμην ενδόξων ναυμαχιών και ναυμάχων. Σε αυτά προστέθηκαν αργότερα ονόματα πεσόντων και επιζησάντων αγωνιστών του αγώνα της Ανεξαρτησίας. Υψώθηκαν Ηρώα σε χωριά και πόλεις που αφορούν ολόκληρη επαρχία, ή μια ευρύτερη περιοχή, ενώ άλλα είναι Ηρώα συγκεκριμένου πεσόντος ή σημαντικού επιζήσαντος αγωνιστή που, όντας μεγαλόπρεπα, έμειναν ως τοπικά Ηρώα.

Στον Κουβαρά Αττικής «Υψηλότερα εις την άκρη του χωρίου είναι ο Ναός του Αγ. Δημητρίου με μαρμάρινη πλάκα εις το υπέρθυρόν του, αναγράφουσα τους πεσόντας στρατιώτας του χωρίου του 1912 – 1913. Υπάρχει αρκετός χώρος διά τους πεσόντας στρατιώτας τώρα εις την Μικράν Ασίαν.» (ΜΕΣΟΓΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗ, ΕΝΑΝ ΑΙΩΝΑ ΠΡΙΝ, ΣΟΦΙΑ ΓΚΛΙΑΤΗ – ΧΑΣΙΩΤΗ, σελ. 116). Ο ιερός ναός λειτουργεί ως ΗΡΩΟΝ.

Δεν τηρήθηκε αυστηρά (δεν ήταν και εύκολο) η αρχαία παράδοση, οπωσδήποτε όμως εκφράστηκε η πανελλαδική θέληση για απόδοση τιμής ήρωα σε αυτούς που διπλασίασαν την Ελλάδα και συνακόλουθα σε αυτούς που την ελευθέρωσαν. Μετά τη μικρασιατική καταστροφή και τον ενταφιασμό της Μεγάλης Ιδέας, τα πάσης φύσεως Ηρώα έγιναν εθνικά σύμβολα μνήμης, συσπείρωσης και φρονήματος. Πρωτίστως ήσαν μνημεία που αφορούσαν την περίοδο 1912 – 1922.

Εξ ου και η απόφαση της Κοινοτικής αρχής Ερμιόνης, ενώ εορτάζει πανηγυρικά την Ανεξαρτησία του 1830, τιμά τους αγωνιστές Μητσαίους (Ο Γιάννης Μήτσας είναι ηρωικώς πεσών) με αναμνηστική πλάκα στην οικία τους, ομοίως και όλους όσους συμμετείχαν στην Γ΄ Εθνική Συνέλευση, αρκετοί των οποίων αργότερα είναι ενδόξως πεσόντες, με αναμνηστική πλάκα στην οικία Οικονόμου και στον ναό των Ταξιαρχών.

Προς τιμήν όλων γίνεται δοξολογία, τιμητικό ονομαστικό κάλεσμα, κατάθεση στεφάνων, τιμητικές ομιλίες, όμως όλοι είναι εκτός Ηρώου.

Η Κοινότητα Ερμιόνης το περίλαμπρο Ηρώον το υψώνει αποκλειστικά για τους πεσόντες Ερμιονίτες στους ένδοξους Εθνικούς πολέμους 1912 – 1922. Οι πεσόντες του Αγώνα της Ανεξαρτησίας τιμώνται σε Μνημεία Εθνικής Αντίστασης κατά των Τούρκων κατακτητών, και οι επιζήσαντες Αγωνιστές με άλλες τιμές.

Αυτή η απόφαση λοιπόν της Κοινότητας Ερμιόνης το 1930 είναι οδηγός για το μέλλον. Η Ελλάδα κήρυξε τον πόλεμο (αμυντικό) κατά της φασιστικής Ιταλίας. Μέχρι την ολοκλήρωση της Κατοχής με την είσοδο των Γερμανών, οι ηρωϊκώς πεσόντες στον πόλεμο Ερμιονίτες αναγράφονται με χρυσά γράμματα στο Ηρώον. Οι ηρωϊκώς πεσόντες κατά την Αντίσταση στην περίοδο Κατοχής, στο Μνημείο Εθνικής Αντίστασης (που ακόμη δεν έχουμε υψώσει στην Ερμιόνη).

Οι νεκροί του εμφυλίου πολέμου; Ο εμφύλιος είναι κατάρρα, είναι το χειρίστο εκ των χειρίστων, και σε βάθος χρόνου οι νεκροί του είναι θύματα εμφυλίου πολέμου. Όσες αποτιμήσεις και να κάνει η ιστορία, όσες κρίσεις, όσα δίκια και να ρίξει στους μεν ή στους δε, οι νεκροί είναι αίμα μας, δεν πρέπει να ξεχνιούνται, αλλά η μνήμη ένα πρέπει να σημαίνει: Ποτέ άλλος εμφύλιος.

Σε αντίθεση με την Ερμιόνη, το Ηρώον που υψώθηκε στο Κρανίδι δεν ακολούθησε την αρχαία παράδοση και μάλλον στο Ηρώον εκφράστηκαν και πολιτικά πάθη, όπως αναφέρει ο Ιωάννης Μάλλωσης, όπου δεν αναγράφηκε το όνομα του αγωνιστή παππού του καπετάν Θεοδωράκη Μάλλωση *«εις τους εξ Ερμιόνης αγωνιστάς εις την αναμνηστικήν στήλην την στηθείσαν εν Κρανιδίω και αποκαλυφθείσαν την 29 Σεπτεμβρίου 1930 κατά τας αυτόθι εορτάς της Εκατονταετηρίδος, ενώ εις ταύτην αναγράφησαν ονόματα ανυπάρχτων αγωνιστών προς κομματικήν εκμετάλλευσιν, κακοποιηθείσης και ταπεινωθείσης ούτω της ιστορικής αλήθειας»*.

Πράγματι, το Μνημείο του Κρανιδίου δεν είναι Ηρώον πεσόντων Κρανιδιωτών αλλά όπως ορθά γράφει ο Ιωάννης Μάλλωσης «αναμνηστική στήλη» όπου ανεγράφηκαν οι πεσόντες και οι αγωνιστές (επιζήσαντες) του ιερού Αγώνα του 1821 από όλη την Ερμιονίδα. Άλλωστε, όπως δείχνει και η παρακάτω **φωτογραφία 2** το γράφει και η αναμνηστική στήλη, «πεσόντων και αγωνισθέντων».

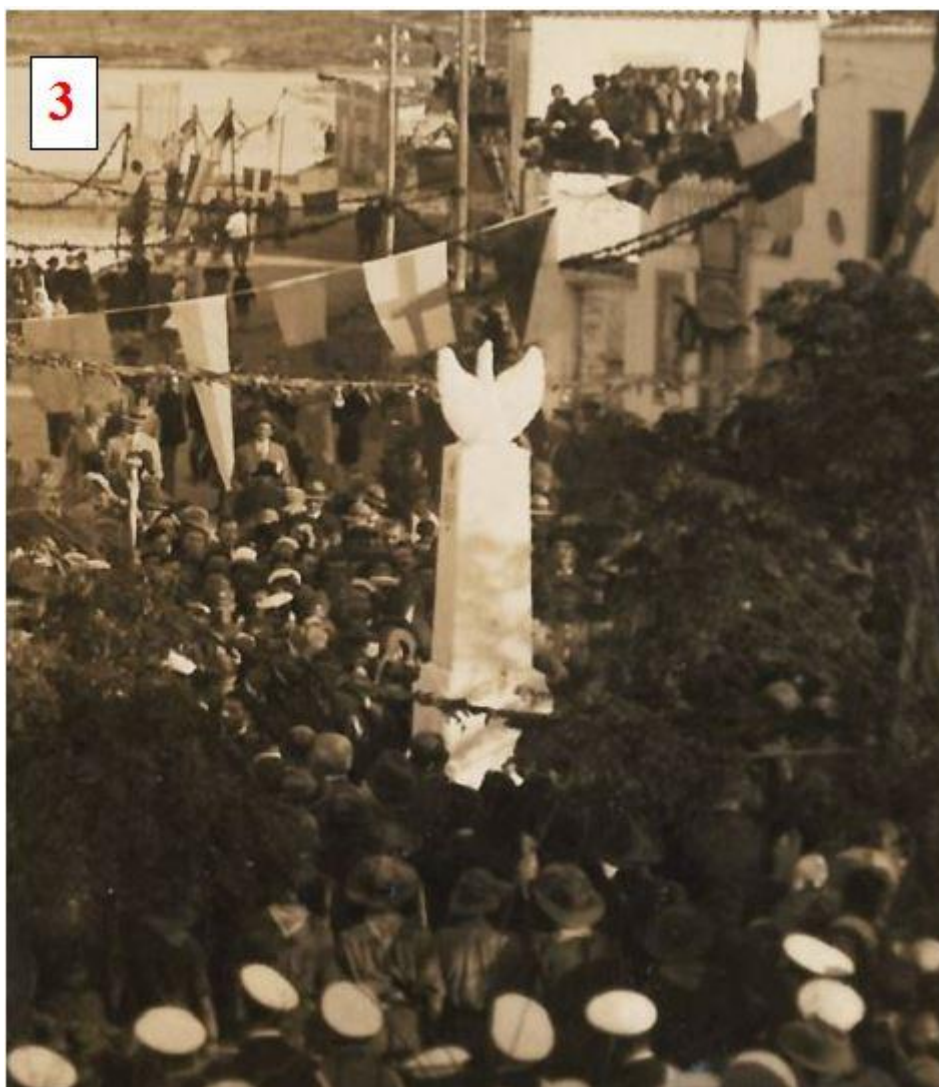

Βαθύς γνώστης ο Μάλλωσης, υπέρμαχος της ιδέας της συνέχειας του ελληνισμού, γνωρίζει ότι οι πεσόντες του ιερού Αγώνα απετίναξαν ζυγόν, αντιστάθηκαν στον κατακτητή μέχρι απελευθέρωσης.

Η «αναμνηστική στήλη» φέρνει στο φως και άλλα προβλήματα: Ένα πολύ μικρό μέρος πεσόντων επαρχίας Ερμιονίδας κατά τον Αγώνα Ανεξαρτησίας είναι γνωστό. Κυρίως λίγοι επώνυμοι, ή βαθμοφόροι, ή

που διασώθηκε το όνομά τους έχουν αναγραφεί. Δεν υπήρχαν τότε κατάλογοι κατάταξης ή επιστράτευσης, καταγραφή νεκρών κ.λ.π. Οι επιζήσαντες αγωνιστές, είναι γνωστοί, γιατί ζήτησαν οι ίδιοι αργότερα ή οι δικοί τους αποζημιώσεις κ.λ.π. και η πολεμική τους δράση βεβαιώνεται από βαθμοφόρους που συμπολέμησαν. Από αυτά τα αρχεία τους γνωρίζουμε. Όσοι δεν ζήτησαν οι ίδιοι ή οι απόγονοί τους, δεν άφησαν τεκμήρια της αγωνιστικής συμμετοχής τους.

Επανερχόμαστε λοιπόν στο Ηρώον Πεσόντων Ερμιόνης που υψώθηκε το 1930 **στην κεντρική πλατεία του χωριού** και το βλέπουμε στην παρακάτω **φωτογραφία 3** την ημέρα των αποκαλυπτηρίων και της κατάθεσης στεφάνων, 8/11/1930.

Προφανώς «η υπό της Κοινότητος εκλεγείσα εικοσιπενταμελής Τοπική Επιτροπή Εκατονταετηρίδος» με Πρόεδρο τον Κων. Γκολεμά και τον Απόστολο Κατσογεώργη ταμιά, συγκέντρωσε χρήματα όχι μόνον για τα έξοδα φιλοξενίας, στολισμού κ.λ.π., αλλά και για την κατασκευή των αναμνηστικών πλακών, κυρίως όμως του Ηρώου το οποίο ήθελε πολύ χρόνο για την κατασκευή του, γι' αυτό και ο εορτασμός μετατέθηκε για τις 8 Νοεμ. 1930, των Ταξιαρχών.

Χρήματα πέραν αυτών που ζήτησε η Κοινότητα Ερμιόνης και έλαβε ουσιαστικά από το ταμείο του Κράτους. Το Κοινοτικό Συμβούλιο και η εικοσιπενταμελής Τοπική Επιτροπή αποτελείτο από ευκατάστατους αλλά και μορφωμένους Ερμιονίτες. Ίσως υπάρχουν στα αρχεία της Κοινότητας σχετικοί λογαριασμοί και αλληλογραφία για την κατασκευή του Ηρώου, ίσως και η σχετική άδεια σε κάποιο ΦΕΚ.

Τίθενται επίσης και άλλα θέματα προς πληροφόρηση:

Άραγε ο σχεδιασμός του Ηρώου ανατέθηκε σε ειδικό αρχιτέκτονα – γνώστη και των συμβόλων για τέτοια μνημεία, ο οποίος το σχεδίασε λεπτομερώς, πρότεινε τα υλικά και επέβλεψε τόσο τις επί του πεντελικού μαρμάρου εργασίες, όσο και του κιγκλιδώματος;

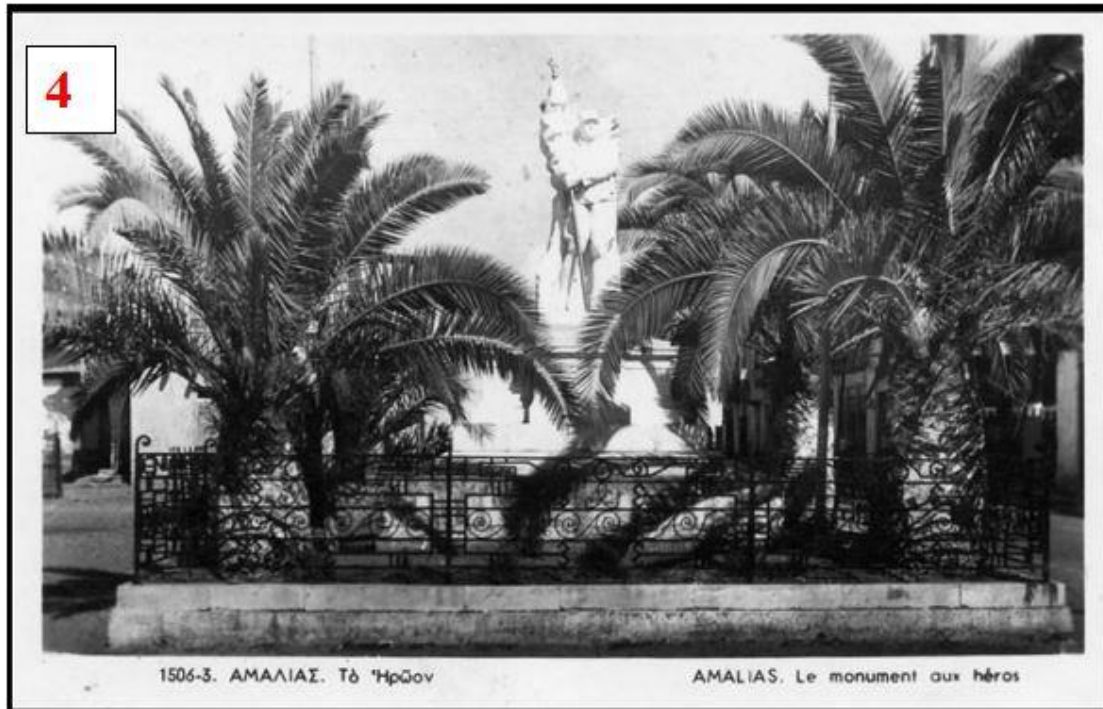
Ήρθαν όλα τα μέλη και στοιχεία του Ηρώου και συναρμολογήθηκαν στη θέση αυτή; Υπάρχει περίπτωση η δύσκολη εργασία του κιγκλιδώματος από σφυρήλατο σίδηρο να έγινε σε τοπικά ερμιονίτικα σιδηρουργεία;

Υπάρχει περίπτωση η όλη σύλληψη του Ηρώου και των συμβόλων του να έγινε από τους μορφωμένους του Κοινοτικού Συμβουλίου και της εικοσιπενταμελούς επιτροπής;

Ο γράφων έψαξε στο διαδίκτυο αλλά δεν εντόπισε παρόμοιο Ηρώο, ώστε να λέγαμε ότι της Ερμιόνης είναι μνημείο «σειράς παραγωγής» ενός ειδικού εργαστηρίου με μικρές τροποποιήσεις και προσαρμογές. Φαίνεται να είναι μοναδικό και εξαιρετικό. Ομοιάζει ως προς το κιγκλίδωμα και το συμβολισμό με το Ηρώο της Αμαλιάδας (φωτογραφία 4), όπου έχουμε επαναλαμβανόμενο μοτίβο τη διπλή

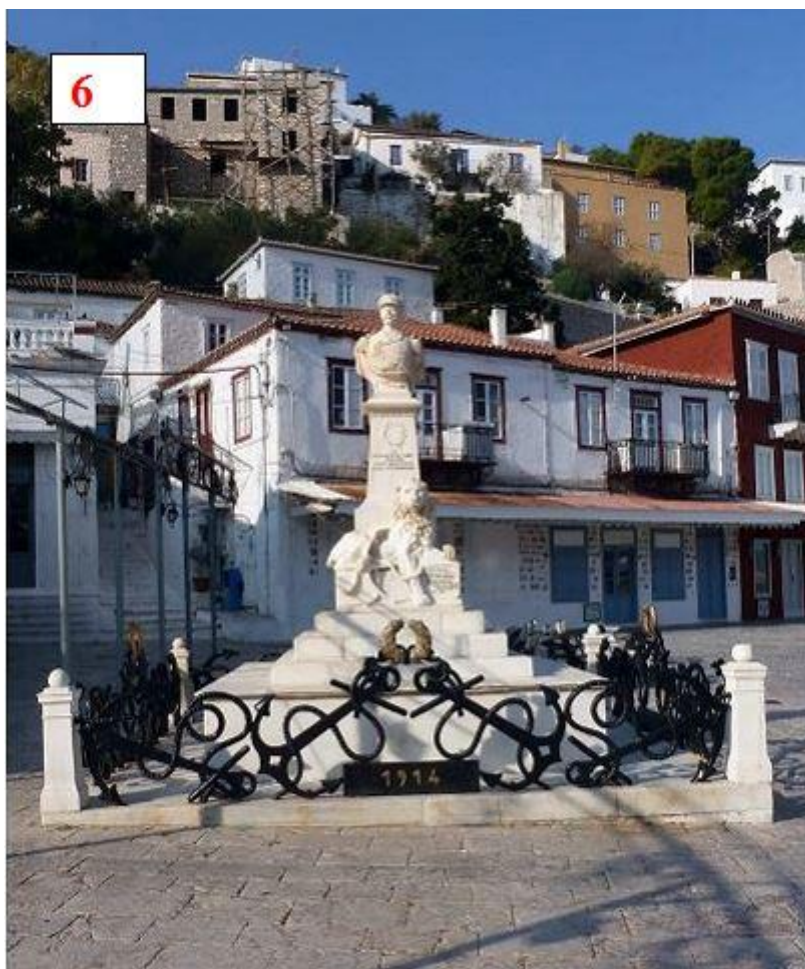
σπείρα. Κάθε πλευρά αποτελείται από 3 μεγάλα πλαίσια, έκαστο των οποίων φέρει από τρεις διπλές σπείρες. Σύνολο διπλών σπειρών σε κάθε πλευρά 9 ή 18 μονών.

Το Ἡρώον πεσόντων Πόρου (**Φωτογραφία 5**) θα λέγαμε ότι ομοιάζει ελαφρώς ως προς την κατασκευή του κιγκλιδώματος και τον συμβολισμό με της Ερμιόνης.

Το Ηρώον Ύδρας (Φωτογραφία 6) έχει άλλη αφιετηρία και συμβολισμό και έγινε το 1914 ως Ηρώον Ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου. Έντονα τα ναυτικά σύμβολα.

Ακολουθεί η περιγραφή του Ηρώου Ερμιόνης.

Γίνεται με βάση τη **φωτογραφία 7**, περίπου του 1960, από το βιβλίο του Μιχ. Παπαβασιλείου «ΘΥΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΜΙΟΝΗΣ».

Μία μαρμάρινη στήλη που εδράζεται σε πολλαπλά βάθρα φέρει στην κορυφή της τον αναγεννώμενο εκ της τέφρας του Φοίνικα, που βλέπει προς την ανατολή. Και τα πρώτα νομίσματα της χώρας μας είχαν στη μία όψη τον Φοίνικα και «φοίνικες» τα ονόμαζε ο λαός.

Έτσι πραγματώνεται συμβολικά η ιδέα της συνέχειας, ότι το Έθνος μας, νοούμενο ως ελληνισμός, δεν έπαψε να υπάρχει κάτω από οποιεσδήποτε δυσμενείς καταστάσεις και αναγεννάται στις προαιώνιες εστίες του, δεν είναι μια νέα εμφάνιση, μια αρχή. Η αναγέννηση είναι αποτέλεσμα του αίματος που χύνουν τα παιδιά του Έθνους. Έτσι ο αναγεννώμενος Φοίνικας ως σύμβολο υψώνεται και στηρίζεται πάνω από τους ηρωικώς πεσόντας. Το Ηρώον είναι ένας τάφος Ηρώων που στην περίπτωσή μας είναι κενός, ένα ιερό κενοτάφιο, αφού δεν βρέθηκαν, ή δεν μεταφέρθηκαν στο Ηρώον προς ταφή, έστω οστά πεσόντων.

Ως ιερός χώρος ξεχωρίζει, **περικόπτεται** από τον γύρω χώρο της καθημερινότητας με το κιγκλίδωμα. Ο εσωτερικός χώρος είναι χώμα, όπου φύτευαν λουλούδια, κυρίως κρίνους και τα περιποιούνταν. Στη βάση της μαρμάρινης στήλης υπήρχαν μικρά βράχια, σημαίνοντα σταθερότητα, πίστη αταλάντευτη σε ένα σκοπό. Από τη γη και τον βράχο πηγάζει και αναδύεται η λευκότητα του μαρμάρου, η αγνή ανιδιοτελής

θυσία που οδηγεί στην αναγέννηση. Υπήρχε ανάμεσα στα βράχια μικρό καντηλάκι που φρόντιζαν να καίει συνέχεια, ως άσβεστη φλόγα.

Το κιγκλίδωμα που στερεώνεται σε 4 γωνιακά κολωνάκια δεν προστατεύει, όπως τα κάγκελα σε αυλές, αλλά **οριοθετεί** τον ιερό χώρο του μνήματος. Επιτρέπεται να μπουν τα μικρά παιδιά να παίξουν, να καθίσουν. Μόνο για αυτά είναι ο χώρος οικείος. Το Ηρώον του Πόρου ήταν τόπος για τα παιδιά όπου έπαιζαν ανέμελα και αθώα. Οι επιφορτισμένοι με την περιποίηση των λουλουδιών, το άναμμα του καντηλιού, για όσο χρόνο χρειάζεται, έμπαιναν με απόλυτο σεβασμό και προσοχή. Κανένας άλλος δεν πατά μέσα στον ιερό χώρο, ούτε ιερέας, ούτε κρατικός λειτουργός, ούτε στρατιωτικός, ούτε πολιτικός. Και στις δεήσεις και στις καταθέσεις στεφάνων όλοι είναι εκτός κιγκλιδώματος, ουδείς ζωντανός μπορεί, ως προς την τιμή, να εξισωθεί με τους πεσόντας εν πολέμω. Και η κατάθεση στεφάνων γινόταν έξω από το κιγκλίδωμα και σκύβοντας εναπέθεταν το στεφάνι στα βράχια.

Το επαναλαμβανόμενο μοτίβο στο κιγκλίδωμα το βλέπουμε στην παρακάτω **φωτογραφία 8**.

Δύο κάθετα σίδηρα λυγισμένα στο πάνω μέρος προς τα μέσα.
Μιμούνται τον κώνθο της παρακάτω φωτογραφίας 9.

Ο κάρθαρος είναι σύμβολο ανδρικό, ανδρικού σθένους, αλλά και διονυσιακό, ενθουσιαστικό. Στο εσωτερικό του σχηματικού κάρθου του κικκλιδώματος η σπείρα του Αρχιμήδη, σύμβολο ζωτικής δύναμης και ενέργειας, με δεκάδες άλλες συμβολικές σημασίες, πανάρχαιο σύμβολο, κυρίαρχο στον ελληνικό κόσμο. Η σπείρα, όπως την βλέπουμε οι έξω από το κικκλίδωμα είναι αριστερόστροφη και δηλώνει εξωστρέφεια, άπλωμα. Από το κέντρο απλώνεται αρμονικά προς τον χώρο και τον χρόνο. Η ίδια σπείρα, όταν τη βλέπουμε μέσα από το κικκλίδωμα είναι δεξιόστροφη, δηλώνει εσωστρέφεια, μάζεμα. Αν την διατρέξουμε αριστερόστροφα, ξεκινάμε από την περιφέρεια και οδεύουμε προς το κέντρο, μαζεύεται έτσι ο χώρος και ο χρόνος, η ζωτική ενέργεια, στο κέντρο.

Έτσι διέτρεξαν οι πεσόντες, θυσιάζοντας τον χώρο, τον χρόνο, τη ζωτική τους ενέργεια που συμπιεσμένα στο κέντρο μεταφέρονται προς τα έξω και απλώνονται προς την κοινότητα, προς το Έθνος με την αντίστροφη πορεία. Η θυσία τους γίνεται χώρος, χρόνος, ζωτική δύναμη και ενέργεια του Έθνους.

Ακόμη και ο ιστός της σημαίας στο πάνω μέρος του τυλίγεται σε σπείρα.

Το υλικό, σφυρήλατος σίδηρος, είναι πολύ δύσκολο στη διαμόρφωσή του με φωτιά, σφυρί κι αμόνι και υποδηλώνει τη σιδερένια θέληση των πεσόντων, τον ισχυρό χαρακτήρα τους. Η λευκότητα του μαρμάρου πάει μαζί με τη σκληρότητα του σιδήρου.

Το εξαιρετο αυτό μοτίβο, το γεμάτο συμβολισμούς, επαναλαμβάνεται **16 φορές** σε κάθε πλευρά του τετράγωνου κικκλιδώματος, το οποίο δεν είναι τυχαία προσανατολισμένο, αλλά η κάθε πλευρά του κοιτάζει προς ένα σημείο του ορίζοντα. Άρα σε όποιο σημείο του ορίζοντα να σταθείς βλέπεις το ίδιο. Έτσι το 16 απλώνεται σε όλο τον κόσμο, χώρο και χρόνο.

Παρακάτω, **φωτογραφία 10**, βλέπουμε το έμβλημα της Φιλικής Εταιρίας, της «Αοράτου Αρχής». Το πάνω μέρος του υπέστη μικρές

παραλλαγές αλλά το κάτω του έμενε σταθερό, σαν βάση όπου στηρίζεται το εποικοδόμημα: «Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ».

Αποτελείται από 16 στήλες όμοιες σφιχτοδεμένες με χιαστί ταινία που καλείται «δεσμός 16 στηλών». Μία ερμηνεία δέχεται ότι συμβολίζει το ισότιμο δέσιμο των 16 μελών που αποτελούν την Αόρατη Αρχή.

Αλλά όπως δείχνει και η Σφραγίδα της Φιλικής Εταιρίας στη **φωτογραφία 11**, δεν ήσαν τόσα τα μέλη της και κατά τους μελετητές ποτέ δεν ήσαν 16.

11

Τα μέλη της Αοράτου Αρχής ήσαν 8 και τα αρχικά των μικρών ονομάτων τους αναγράφονται στη σφραγίδα. Στο πάνω μέρος, ως ένατο μέλος, προστίθεται το Ι (Ιωάννης Καποδίστριας), τον οποίο θεωρούσαν και προόριζαν ως μυστικό αρχηγό της Αοράτου Αρχής.

Στο κέντρο ο σταυρός, στο μέσο του αριθμού **16**, και από πάνω το Ε (Ελλάς).

Μια σημαντική άποψη είναι ότι η Φιλική Εταιρία δεν έπαψε να είναι εταιρία, πόσο μάλιστα που την ίδρυσαν 3 έμποροι, οπότε είχε και οικονομικές λειτουργίες που σημαίνει ότι πρέπει να μοιράζονται, η συμμετοχή, τα κέρδη και οι κίνδυνοι, σύμφωνα με την άγραφη συνήθεια των Ελλήνων να μοιράζονται μερίδια δυνάμεων του αριθμού 2 μέχρι το 16 (2, 4, 8, 16) για την διευκόλυνση και απλούστευση των υπολογισμών. Έτσι το όλον που εκφράζεται με το 16 αλλά αποτελείται από 16 μερίδια (στήλες) πρέπει να ενεργεί ως ένα σφικτά δεμένο σύνολο που υπηρετεί τον ίδιο σκοπό και στόχο. Θα λέγαμε ότι είναι το υλικό υπόβαθρο της ιδέας. Ο αριθμός 16 είναι σύμβολο αρμονίας και ισότητας από τα πανάρχαια χρόνια. Είναι τετράγωνο (4X4) τετραγώνου (2X2), η περίμετρός του (4+4+4+4) είναι ίδια με τον εμβαδόν του (4X4).

Αυτός ο συμβολισμός πέρασε στο κιγκλίδωμα του Ηρώου Ερμιόνης, που σημαίνει ότι δεν μπορούσε να είναι μικρότερο ή μεγαλύτερο, εκτός και αν γινόταν μικρότερου πλάτους το επαναλαμβανόμενο μοτίβο.

Ως εκ των άνω, ο συμβολισμός του μνημείου ως ιδέα, πρέπει να προήλθε από αίσθηση και παιδεία όχι αρχιτέκτονα, αλλά τέκτονα. Άραγε μπορεί να ήταν Ερμιονίτης;

Γιατί οι Ερμιονίτες έδωσαν τόσο μεγάλο βάρος στο Ηρώον, ώστε ο εορτασμός της Εκατονταετηρίδος να μοιάζει μάλλον ως αφορμή για τη δημιουργία του;

Από το 1912 έως το 1922 δεκάδες Ερμιονίτες, όπως συνέβαινε σε κάθε πόλη και χωριό, επιστρατεύονταν, πολεμούσαν αποστρατεύονταν για λίγους μήνες και πάλι από την αρχή. Ήταν η γενιά που 10 χρόνια πολεμούσε, η γενιά που διπλασίασε την Ελλάδα, η γενιά που στο τέλος γεύτηκε το πικρό ποτήρι του ενταφιασμού της Μεγάλης Ιδέας. (Στον επόμενο πόλεμο του 1940 η επιστράτευση διήρκεσε περίπου 6 μήνες).

Οι περισσότεροι του Κοινοτικού Συμβουλίου και της εικοσιπενταμελούς Επιτροπής είχαν πολεμήσει, ή είχαν συγγενείς που πολέμησαν, τραυματίστηκαν ή έπεσαν ηρωικώς. Ήταν μια γενιά υπερήφανη μέχρι τα γεράματά της και αυτό το ένιωθε όλη η Ερμιόνη. Θεώρησαν χρέος τους την ύψωση αυτού του περικαλλούς Ηρώου με τους τόσους ξεχωριστούς συμβολισμούς σε σχέση με άλλα Ηρώα, μη φειδόμενοι κόπων και εξόδων.

Κοινοτικό Συμβούλιο:

Απόστολος Παπαβασιλείου (ιατρός), Πρόεδρος.

Αντώνιος Τσαούσης, Αντιπρόεδρος.

Μέλη: Γ. Φραγκούλης, Δημ. Παναγιώτου, Σπ. Γκάτσος, Δημ. Μερτύρης, Εμμ. Σκούρτης, Ι. Μερτύρης.

Εικοσιπενταμελής Τοπική Επιτροπή Εκατονταετηρίδος:

Κωνστ. Γκολεμάς, Πρόεδρος.

Αποστ. Κατσογεώργης, Ταμίας.

Μέλη: Βασιλ. Ν. Νικολάου απόγονος του Καπετάν Μήτσα, Μιχ. Γκάτσος, Εμμ. Νόνης, Εμμ. Μπουκουβάλας, Μιχ. Καλατζής, Δημ. Μπαρδάκος, Αθαν. Κοταράς, Βασ. Σέρφας, Μιχ. Δεληγιάννης, Δημ. Ι. Γκάτσος, Ευάγγ. Παπαμιχαήλ, Ευάγγ. Καραγιάννης, Αλεξ. Τράκης, Μενελ. Βόντας, Αντων. Οικονόμου, Διον. Οικονόμου, Ιωάν. Οικονόμου, Ν. Λαζαρίδης, Γεώργ. Σπετσιώτης, Γεώργ. Μαρμαρινός, Ιωάν. Κολυμπάδης.

Το 1930 ήδη η Ερμιόνη με πολλούς κόπους και εργασία γνώριζε οικονομική ανάπτυξη. Την ίδια εποχή η Ύδρα γινόταν σκιά του εαυτού της όπως και οι Σπέτσες. Τελείωνε πλέον και η προσοδοφόρα σπογγαλιεία, και μη έχοντας καλλιεργήσιμη γη και εμπορική ναυτιλία σύγχρονη, έμεναν χωρίς δουλειές. Είναι και αυτός ένας παράγοντας που ενίσχυσε την εκπλήρωση αυτού του χρέους των Ερμιονιτών προς τους προσφιλείς πεσόντας.

Ο μεγαλοπρεπής εορτασμός της Εκατονταετηρίδος σε ένα μικρό τόπο σαν την Ερμιόνη, θα πρέπει να εξέπληξε τους καλεσμένους και τους επισκέπτες. Ο Λιγνός, δεν παρέλειψε, κατά κάποιον τρόπο, να «καπελώσει» την εκδήλωση, ως μέγας και φανατικός υδραιολάτρης και αντισπετσιώτης, μόνο που οι καιροί είχαν περάσει ανεπιστρεπτί.

Λιγνός καταθέτοντας στέφανον: *«Η Ύδρα καταθέτει δι' εμού τον στέφανον τούτον, εκδηλούσα την αναλλοίωτον αυτής στοργήν προς τους ηρωϊκούς συνεργάτας της Ερμιονίτας, οι οποίοι, πάντοτε και εν παντί, υπήρξαν οι καλλοί και γενναίοι παραστάται και ενισχυταί των αγώνων της.»*

Σίγουρα θα ξένισε ο λόγος του, γιατί οι Ερμιονίτες πολέμησαν κυρίως στη στεριά μαζί με τους Κρανιδιώτες με τους δικούς τους αρχηγούς. Προεπαναστατικά επάνδρωναν υδραίικα και σπετσιώτικα καράβια ως ναύτες αλλά με την έναρξη της Επανάστασης είχαν «το δικό τους μπαϊράκι». Άλλωστε δεν είναι τεκμηριωμένο σε ποια έκταση υπηρετούσαν σε υδραίικα και σπετσιώτικα καράβια. Αλλά και το Ηρώον

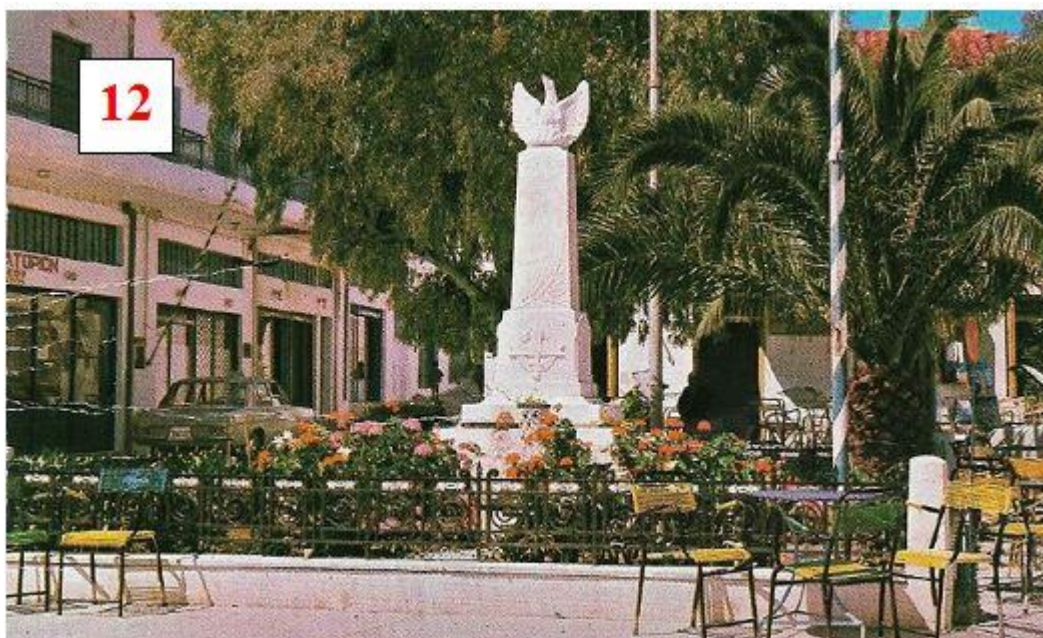
ήταν πεσόντων υπέρ πατρίδος κατά την περίοδο 1912 – 1922 και όχι ηρωϊκών Ερμιονιτών – συνεργατών της Ύδρας.

Το Ηρώον το σεβάστηκαν και το υπηρέτησαν όλοι οι Ερμιονίτες. Φρόντιζαν τα λουλούδια του οι μαθητές του Δημοτικού (επί πολλά χρόνια πρωτοστατούσε ο δάσκαλός Μιχ. Παπαβασιλείου) αλλά και οι περίοικοι, άναβαν το καντηλάκι ανελλιπώς, έβαφαν το κιγκλίδωμα. Είχε γίνει τοπόσημο. Ό,τι γινόταν στην πλατεία του Λιμανιού, ο τελάλης το προσδιόριζε: «Σήμερα στο Ηρώον, ή στην πλατεία του Ηρώου ....».

Σεβαστό πέραν πολιτικών πεποιθήσεων, φυσικά και από τα Τμήματα των Ανταρτών όταν εισήλθαν θριαμβευτικά στην Ερμιόνη, και από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, όπου έγινε το κέντρο των εορτασμών.

Πέρασαν τα χρόνια και σταδιακά περάσαμε στην ωφελμιστική άποψη των πραγμάτων του τόπου μας και στην εκποίηση των πάντων που την βαφτίσαμε αξιοποίηση.

Γύρω στο 1960, όπως βλέπουμε στη **φωτογραφία 7**, έχουν φυτευτεί δύο φοίνικες μέσα στο μνημείο. Σε αυτού του τύπου Ηρώα συνήθιζαν να φυτεύουν δύο φοίνικες, δεξιά και αριστερά της μαρμάρινης στήλης, ή 4 στις εσωτερικές γωνίες, όπως βλέπουμε στο Ηρώον της Αμαλιάδας. Μετά από λίγα χρόνια (**φωτογραφία 12**) το Ηρώον έχει την αρχική του μορφή την ανθοφόρο. Διακρίνεται το καντηλάκι, ενώ έχει απομείνει μόνο ο ένας φοίνικας.

Την περίοδο αυτή η Μάντρα του Δελγιάννη οικοπεδοποιείται και δημιουργείται ο δρόμος που βγάζει προς οικίες Ασλάνη και Καρδάση. Με το πέρασμα του χρόνου τα αυτοκίνητα πληθαίνουν και θεωρείται ότι το Ηρώον παρεμποδίζει την κυκλοφορία.

Διαλύεται και ξανασυντίθεται μετατοπισμένο περίπου 4 μέτρα ανατολικά, όπως φαίνεται στην παρακάτω **φωτογραφία 13**. Ο φοίνικας ο προς τον βορά έχει μεγαλώσει και βρίσκεται πλέον εκτός μνημείου, στη βορειοδυτική γωνία του. Το κιγκλίδωμα κονταίνει κατά 4 μοτίβα σε κάθε πλευρά. Τώρα είναι 12 μοτίβα σε κάθε πλευρά και έτσι χάνεται ο συμβολισμός 16, ο «**δεσμός των 16 στηλών**».

Η στήλη που φέρει τον αναγεννώμενο Φοίνικα χαμηλώνει χάνοντας ένα μέρος του βάθρου της βάσης της. Οι βράχοι απομακρύνονται και το χώμα καλύπτεται με μάρμαρο. Το Ηρώον έμεινε κάποιο διάστημα διαλυμένο, και η εκ νέου συναρμολόγησή του από την Κοινότητα, στη «εξελιγμένη» του αυτή μορφή έγινε με δαπάνες του εφοπλιστή Αντώνη Κατσογεώργη, γιου του Αποστόλη Κατσογεώργη που ήταν ο ταμίας της εικοσιπενταμελούς Επιτροπής, τιμώντας έτσι τον πατέρα του αλλά και την Επιτροπή. Εν αγνοία του η Κοινότητα τοποθέτησε μικρή μαρμάρινη αναμνηστική πλάκα που έγραφε ότι το έργο έγινε με δαπάνη του, η οποία γρήγορα απεσύρθη ως προσβλητική προς τον δωρητή, αφού τα Ηρώα στήνονται με δημόσιο ή κοινοτικό χρήμα, ασχέτως αν αυτό προέρχεται από ιδιωτική προσφορά.

Ακόμη και έτσι διατηρήθηκε εν μέρει η έννοια του ιερού χώρου μέσα στο κιγκλίδωμα, που τώρα έμοιαζε με τάφο μαρμαροτεχνικής.

Πέρασαν τα χρόνια και η Ερμιόνη εισήλθε στην περίοδο του σταμπωτού τσιμέντου. Η παραλία του Λιμανιού, των Μαντρακιών, η πλατεία του Πεύκου του Μαρμαρινού και ο κεντρικός δρόμος Λιμάνι – Μαντράκια γίνονται με άχαρο σταμπωτό τσιμέντο.

Και πάλι το Ηρώον ενοχλεί, άγνωστο για ποιο λόγο.

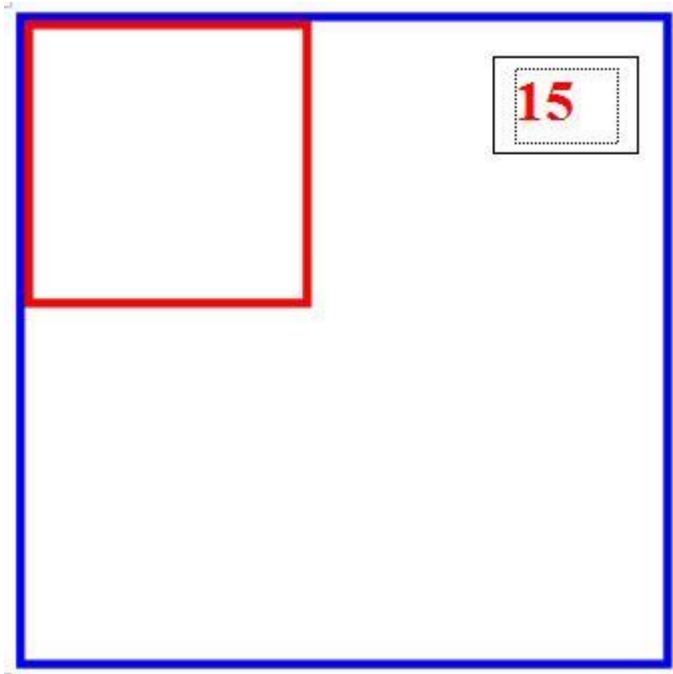
Ξηλώνεται εκ νέου. Δημιουργείται ένας άχαρος μεγάλος χώρος με σταμπωτό τσιμέντο, σαν σταμπωτή πλατεία, και επί του σταμπωτού

συναρμολογείται το μνημείο εκ νέου, κουτσουρεμένο (φωτογραφία 14). Πάει και ο φοίνικας που είχε απομείνει εκτός κιγκλιδώματος.

Τα μοτίβα στο κιγκλίδωμα γίνονται 7 από κάθε πλευρά. Το αρχικό Ηρώον είχε συνολικά $16 \times 4 = 64$ μοτίβα (το 2 στην 6^η του δύναμη) και τώρα μένουν $7 \times 4 = 28$. Τα μοτίβα είναι από συμπαγή σίδηρο μεγάλης αντοχής. Δεν «σκούριασαν» και αφαιρέθηκαν. Πρόθεση ήταν να μικρύνει το μνημείο, να πιάνει λιγότερο χώρο. Απορίας άξιο, πού πήγαν τα υπόλοιπα 36!

Η επιφάνεια μέσα στο κιγκλίδωμα γίνεται πλέον περίπου το 1/5 της αρχικής! Στη φωτογραφία 15 το μπλε τετράγωνο είναι το αρχικό Ηρώον, και το κόκκινο ό,τι απέμεινε.

Ἡ στήλη με τον αναγεννώμενο Φοίνικα έμπασε ακόμη περισσότερο. Έμεινε μόνο το πάνω τμήμα της. Το κιγκλίδωμα ακουμπάει πλέον, όπως και τα κολωνάκια, στο σταμπωτό. Χάθηκε τελείως το περιμετρικό μάρμαρο. **Ο ιερός χώρος έπαψε να υπάρχει** και είναι συνέχεια του σταμπωτού δημόσιου χώρου.

Ακολούθησε η τοποθέτηση 5 ιστών όπου κυματίζουν μονίμως σημαίες, μεταξύ αυτών και η του Δήμου Ερμιονίδας που φέρει πάνω το έμβλημα της σφραγίδας του Δήμου. Δεν γνωρίζω βάσει ποίου νόμου οι Δήμοι και οι Κοινότητες έχουν δική τους σημαία. Δηλαδή υπάρχει και σημαία Νομού, Περιφέρειας;

Ακολούθησε ηλεκτροφωτισμός, και γύρω από τη σταμπωτή «πλατεία», κιουπάκια με άνθη ως στολισμός, που φωτίζονται και αυτά. Ηλεκτροφωτισμός προς «ανάδειξη».

Η εποχή του αγροτεμαχίου, της «ατιμώσεως γαίας», έναντι της εποχής των μεγάλων ιδανικών. Η αισθητική των προγόνων μας που διπλασίασαν την Ελλάδα, έναντι της εποχής της εκποίησης.

Προφανώς στην επόμενη ανασύνθεση του μνημείου θα μείνει μόνο η στήλη του Φοίνικα, στη μεθεπόμενη μόνο ο Φοίνικας επί του σταμπωτού, έτοιμος κι αυτός στη μεταμεθεπόμενη να πετάξει.

Εκτός κι αν .....

Βασίλης Γκάτσος

16-04-2021